

Tisztelet Kornainak – és Kínának

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 30. szám, 2019. július 26.

Sajnálom, ha Kornai János Frankensteinnek érzi magát azért, mert a nyolcvanas években tanácsokat adott Kínának annak piacgazdasági fordulatához (*Frankenstein erkölcsi felelőssége*, ÉS, 2019/29., júl. 19.). Szerintem joggal lehet büszke arra, hogy szakértőként más magyar reformközgazdászokkal és a valaha volt Tervhivatal munkatársaival együtt hozzájárult a világ legnépesebb országának látványos felemelkedéséhez. És most nemcsak a GDP növekedésére, hanem a fejlődés emberi arcára is gondolok. Az elmúlt harmincöt évben a Világbank adatai szerint 850 millió kínait emeltek ki a mélyszegénységből. A lakosság reáljövedelme legalább harmincszorosára nőtt, kialakult egy jó háromszázmillió középosztály. Évente legalább száznegyvenmillió kínai utazik külföldre turistaként, idegenforgalmi desztinációként pedig Kína már csak a világelső Franciaországgal versenyez. Mindez elsősorban a kínai nép szorgalmának köszönhető, de nyilvánvalóan benne van a vezetés rugalmassága és az értelmes tanácsokra való nyitottsága is. Kornai János mostani pesszimizmusával szemben nem egy „rém” támadt fel, hanem egy nagy nép állt gazdaságilag talpra. Kínában évszázadokon át tíz- és tízmilliók haltak éhen, váltak népiirtások és katasztrófák áldozatává. Az ősi kultúrájú országot a Nyugat sokáig lekezelően a kulimunkával és az olcsó bővlival azonosította. Világtörténelmi jelentőségű eredmény, hogy a széthullást tartós fellendülés váltotta fel. A közgazdaságtan végső értelme egy társadalom jólétének az emelése: és aki ehhez adott segítséget, az jó célt szolgált.

Más kérdés, hogy a Nyugat szempontjából a kínai fejlődés kétségkívül túllőtte magát. Az eredeti elképzelés szerint olcsó munkaerővel, a környezetszennyező iparágak befogadásával és tömegtermeléssel szolgált volna ki a világkapitalizmust. Ehhez képest most már Kína helyezi ki az olcsó áruk termelését más országokba, maga pedig a legkorszerűbb technológiákban lett a Nyugat kemény versenytársa. Sokáig azt tanultuk a liberális közgazdaságtantól, hogy a szabad verseny a legsikeresebb piaci szereplőket segíti, s ezért az egész gazdaság fejlődésére jótékony hatással van. Most, hogy Kína több új ágazatban megelőzte vagy megelőzni készül a Nyugatot és nevezetesen az Egyesült Államokat, a Nyugat védővámokat, szankciókat, olykor még büntetőeljárásokat is kezd bevezetni kínai üzletemberek ellen. Maga Kornai is elfogadóan ír ilyesfajta váموkról. Munkahelyeink, biztonságunk védelme érdekében igaza is lehet ebben. De ha a Nyugat az övénél versenyképesebb áruk és technológiák ellen védővámokat, szankciókat, büntető intézkedéseket vet ki, akkor maga temeti el a szabad verseny fennkölt ideáját.

Kína elképesztő gazdasági fejlődése mögött természetesen ott van egy politikai rendszer is. A nyugati és a magyar média sokáig azt ismételtette, hogy Kína szőröstül-bőröstül kapitalista ország lett, és semmi jelentősége sincs annak, hogy maradt egy pártja, amely „idejétmúlt módon” még mindig kommunistának nevezi magát. A mesterséges vakság szükségszerűen elmúlt, és most a csalódottság az ellenkezőjébe csapott át. Sokan látványos álborzadással fedezik fel, hogy a Kínai Kommunista Párt (KKP) a maga kilencvenmillió tagjával az ország vezető ereje. Kínát természetesen a KKP vezette akkor, amikor az USA a kulturális forradalom véres esztendei alatt felvette vele a diplomácia kapcsolatát. Ez a párt vezette akkor is, amikor Kornai János *Hiány* című könyve bestseller lett, és vezeti azóta is változatlanul. Kornai iránti tiszteletből nem minősítem azt a megjegyzését, hogy Kínában visszatért a sztálinizmus. Egy évszázaddal ezelőtti orosz példákön keresztül a mai Kína fejlődését aligha lehet leírni és megérteni. Hszi elnököt egyébként Kornai János állításával szemben nem választották meg elnöknek a haláláig, csak azt fogadták el, hogy az elnöki tisztre többször is meg lehet választani ugyanazt a személyt.

A KKP tagjai nyilván sokfélék. Amennyire olvasom, legalább tízszeres a pártba a túljelentkezés. És legalábbis a diákok, az értelmiségiek felvételénél elsősorban a tudás, a tanulmányi eredmény számít,

vagyis a meritokrácia elve érvényesül. Ahogy amúgy a mandarinok idejében is történt a tisztviselők kiválasztásánál. Azt konkrétan tudom, hogy a Greenpeace kínai szervezetének több aktivistája is párttag. Alighanem helyesen, hiszen Kínában olyan radikális zöldfordulat történik, amely bizonyos szektorokban megelőzi Nyugat-Európát is. Nem vagyok különösebb Marx-szakértő, de úgy látom, hogy Kína mai ideológusai legalább két kérdésben joggal hivatkoznak arra, hogy igenis a marxi tanítást követik. Bár vulgármarxizmusnak hat, és leegyszerűsítő formájában már Engels is bírálta, közhelyesen mégis igaz, hogy a gazdaság az alap, és erre rakódik rá felépítményként a politikai rendszer. Az elmúlt évtizedek a gazdasági alap erősítését szolgálták az ideológia hangsúlyozása helyett. Most valóban érződik egy hangsúlyváltás, de ez részben kölcsönhatásban van az amerikaiak Kína-kritikájának erősödésével. A KKP a huszadik századi kommunistáknál jobban érti azt a marxi tételt is, hogy a valódi szocialista társadalmat csak egy fejlett piacgazdaságban, annak kvázi végpontján lehet felépíteni. Még nem tudjuk, hogy ez sikerül-e Kínának. De annyi bizonyos, hogy egy igazságosabb társadalom megteremtésének alapfeltétele a sikeres, stabil lábakon álló, fejlett gazdaság, amely jó elosztási rendszer esetén mindenkinek normális megélhetést tud nyújtani. A kelet-európai szocializmus ennek hiányában bukott meg, és Kína esélyei most határozottan jobbak erre.

Én Kornai Jánosénál jóval szerényebb színvonalú és határfokú írásaimban harminc éve azt vallom, hogy a jó gazdasági teljesítmény és a társadalmi igazságosság összhangját legjobban a vegyes gazdaság tudja megvalósítani. Olyan rendszer, amelyben az egyéni és kollektív kezdeményezés szabadon szárnyal, de nem jegecesedik ki monopóliummá. S ahol az állam tervezi a jövőt, serkenti a gazdaságot és ugyanakkor munkát, foglalkoztatást ad azoknak, akiket egyelőre kidobna magából a magángazdaság. Amennyiben esetleg elfogult vagyok a mai Kína iránt, akkor azért vagyok elfogult, mert igazolva látom benne a szocialista piacgazdaságnak is nevezett vegyes gazdasági modell sikerét. Ha már Kornai János idézi, ahogy írja, Deng (magyarosan inkább Teng Hsziao-ping) híres macskáit, akkor egyelőre úgy látszik, hogy a vegyes gazdasági macska több egeret fog, mint a kapitalista cica.

Főleg magyar viszonylatban. Mert szemtanúktól tudom, hogy nem csak magyar közgazdászok adtak tanácsot kínai kollégáiknak a nyolcvanas évek derekán. Néhány évre rá ezek a kínai kollégák döbbenet, fejszóválva figyelték, ahogy Magyarországon tömegesen zárják be a gyárakat, a munkaerő közel negyedét az utcára lökik, és szinte bagóért külföldi kézre adják az ország sikeres vállalatait. Egypártrendszer ide vagy oda, Kínában ilyen mérvű munkanélküliséget egyetlen vezető sem merne bevállalni. És kínai ésszel az számít természetesnek, hogy a külföldi tőke csak olyan mértékben és ágazatban léphet be az országba, ami legalább annyira szolgálja Kína, mint a befektető érdekeit.

Magyarként és az európai integráció híveként persze én sem szeretném, ha a kínai gazdasági expanzió áldozatai lennének. De ehhez nem védővámokon, szankciókon, antikommunista mantrák ismételtetésén, hanem az európai integráció elmélyítésén, a valóban egységes és erős Európa megteremtésén keresztül vezet azt út. Semmiképp sem úgy, mint amikor a német bankok profitjának védelmében az Európai Unió rákényszerítette az eladósodott Görögországot arra, hogy a kínaiaknak adja el a pireuszi kikötőt. Kínai expanzió ez? Igen, de az európaiak rövidlátásának a kiszámítható következménye. Amúgy azt a gazdaságtörténeti tényt sem érdemes elfelejteni, hogy a gyarmatosítások kora előtt Kína és általában a dél-kelet-ázsiai térség súlya sokkal erősebb volt a világgazdaságban, mint Európáé. Az inga visszalengését aligha lehet megállítani.

Minden kínai úgy tudja, hogy egy sanghaji park bejáratánál kint függött a „kutyáknak és kínaiaknak tilos a belépés” felirat. Nem egy gyarmaton, hanem a polgári, Nyugat-barát Kína egyik nagyvárosának francia negyedében. Ez amúgy valóban ki is volt írva, bár nem ilyen tömören, hanem a hosszabb rendtartás részeként. Az elmúlt hetven esztendőben a kínai kommunisták bizonyosan sok bűnt elkövettek. De egy biztos: a mai Kínában soha, sehol nem írják ki, hogy kutyáknak és kínaiaknak tilos a belépés. És a világ többi részén sem aratna nagy sikert, ha valaki ilyesmivel próbálkozna. Aki nem érti meg a kínai nemzet öntudatra ébredésének a jelentőségét, az nem sokat ért a huszonegyedik század tektonikai változásaiból sem.

